

Zeehova matrika české šlechty (Pavla Burdová, Acta onomastica, ročník XL, 1999)

V Čechách jako v jediné zemi z rakouského soustátí neexistoval seznam české šlechty. Členové šlechtických rodů byli sice uváděni v tzv. rodinných kalendářích, ale nebyla to příručka, která by obsahovala věrohodné údaje o šlechtictví. Tento nedostatek pocítovala nejen šlechtická obec, ale především instituce, které vyřizovaly právní nároky šlechty. Už reskript z 15. ledna 1681 zakazoval užívat šlechtický titul bez jeho řádného udělení a dekret z 2. dubna téhož roku určoval tresty za takový přestupek. Reskript z 26. září 1707 zakázal užívat v Čechách tituly získané v cizině, od roku 1708 pak jen na povolení dvorské kanceláře. Dvorské dekrety v 18. století omezovaly udělené tituly jen na potomky přímé linie rodu. Stále se však opakovaly aféry s neoprávněným užíváním šlechtických titulů, a proto České gubernium všechna dosavadní nařízení uveřejnilo znovu a 30. září 1827 oznámilo výši trestů za tento přestupek od 20 do 100 zl., nebo tří až čtrnáctidenní vězení (SÚA Praha, fond České gubernium - publikum 1826 - 1835, sign. 62/1).

Úkolu sestavit seznam šlechty se ujal ze soukromé iniciativy Jan Ignác Zeeh a pracoval na něm přes dvacet let. S problematikou se seznámil během své úřední činnosti. Od 30. září 1782 pracoval jako registrátor Úřadu desk zemských, od roku 1783 v registratuře desk zemských u zemského soudu jako registrátor a kancelista a 16. září 1797 byl jmenován jejím ředitelem. Po dvacetiletém úsilí se podařilo Zeehovi seznam šlechty dokončit, ne však tak, jak si představoval, a tak zůstal trvale rukopisným torzem. 28. května 1817 Zeeh oznámil zemskému výboru, že dokončil genealogický lexikon, v kterém abecedně sestavil šlechtické rody a údaje o jejich nobilitaci. Navázal tím na práci Paprockého a Balbína, neboť, jak uvedl, skoro každý stát kultivované Evropy má genealogické dílo o šlechtě a stavech, jen Čechy dosud ne. Žádal, aby práci mohl věnovat stavům a očekával jejich finanční podporu. Zaslal první svazek s úvodem k nahlédnutí zemskému výboru a obratem obdržel připomínky. Titul *Genealogisches Handbuch* měl nahradit názvem *Alphabetisches Handbuch*, zestručnit práci a tím i snížit náklady na vydání tím, že opakované a všeobecné věci by zahrnul do úvodu. Údaje, které končily rokem 1805, měl doplnit až do roku 1817. Zeeh připomínky akceptoval, změnil název a doplnil údaje na vsunutých listech. Práci však nezestručnil. Sám vypsal subskripci díla, ale přihlásilo se pouze 70 předplatitelů, 45 členů vyšší šlechty, 4 nižší šlechtici a 21 měšťanů. Proto žádal zemský výbor, aby podpořil jeho snahu ohlášením díla do krajů. V dopisu z 21. 12. 1819 si stěžoval, že jeho mnohaletá práce musí zůstat zapomenuta. Nejvyšší purkrabí hrabě František z Kolovrat na českém sněmu dílo doporučil. 26. ledna 1818 zemský výbor schválil jeho vydání, ale pro velké náklady nebylo vytištěno. Roku 1828 Zeeh zemřel a o jeho díle jednali jeho dědici (SÚA Praha, fond Zemský výbor 1791-1873, sign. 85/78).

24. prosince 1828 nařídila dvorská kancelář českému guberniu sestavit z úředních registratur údaje o českých šlechtických rodech. Byly přesně stanoveny požadavky a vyhotoven formulář. (V české dvorské kanceláři vyřizoval záležitosti šlechtické matriky registrátor Jan Josef Brettschneider, který se zabýval rozlišením českých titulů panoš, vладыka a rytíř. Doporučoval využít k matrice listiny uložené v registratuře české kanceláře). Gubernium se obrátilo na registraturu zemského soudu, kde se úkolu ujal Zeehův nástupce Josef Hasner. Protože nebylo možno splnit určený termín sestavení šlechtického seznamu, nabídl Hasner využít Zeehův rukopis. Ve zprávě guberniu využil Zeehova úvodu a uvedl problémy se sestavením indexu šlechty, především s doklady z doby před shořením desk zemských roku 1541. Gubernium si vyžádalo posudek Zeehova díla. Zemský výbor vyzdvihl jeho spolehlivost a přesnost, neboť vycházelo z intabulací v deskách zemských, které jsou jediným právním podkladem. Upozornil však, že práce nesplňuje požadavky gubernia, neboť údaje se opírají o majetkoprávní vztahy a neobsahují osobní údaje. Rukopis by musel být přepsán, protože obsahuje mnoho dodatečných poznámek. Práci ocenil i prezident soukromé Společnosti vlasteneckých přátel umění, František hrabě Sternberg.

Dne 21. ledna 1830 dvorská kancelář schválila, aby zemský výbor koupil rukopis matriky šlechty od Zeehových dědiců. Práce měla 2006 archů, což odpovídalo osmi tištěným svazkům. Syn Josef Theodor Zeeh žádal jménem ostatních dědiců 4000 zl. a argumentoval tím, že za prepis a kolacionování bylo už zapláceno 800 zl. a práce se stále využívá v registratuře desk zemských při pořizování hlavní knihy deskové. Nakonec zemský výbor zaplatil za arch 1 zl. 30 kr., což dělalo 3000 zl. Třetina ceny byla vyplacena hned při převzetí díla, druhá a třetí splátka v ročních intervalech. Náklad měl být uhrazen z prodeje tištěných svazků a ročními splátkami z domestikálních fondů. K vytištění však nedošlo, protože knihtiskař Haase požadoval za náklad tisíce exemplářů 5520 zl., každý svazek za 8 zl. 31 kr., bez započtení přírážky knihkupců. S větším nákladem se nemohlo počítat, protože tak rozsáhlé genealogické dílo mohly koupit jen velké knihovny a instituce. Bylo rozhodnuto, že dílo zůstane v majetku zemského výboru a bude využíváno k doplnění šlechtické matriky. Jednotlivé svazky Zeehova rukopisu pak byly postupně od roku 1830 půjčovány dvorské kanceláři.

Zeeh nazval svou práci *Alphabetisches Handbuch uber den böhmischen hohen und niederen Adel aus der königlich-böhmischen Landtafel vorkommenden Urkunden ausgezogen vom Johann Ignatz Zeeh königlichen Landtafel Registraturs Direktor und k. k. Landrechts Sekretär*. Jak z tohoto složitěho názvu vyplývá, rukopis obsahuje seznam českých rodů vyšší i nižší šlechty sestavený podle zápisů v deskách zemských od jejich znovuzřízení po požár roku 1541. Základem bylo jméno rodu a doklad o udělení šlechtického titulu a dání erbů. Osobní údaje nebo majetek nebyly brány v úvahu. K sestavení indexu české šlechty Zeehovi pomohla jeho dobrá orientace v intabulacích desk zemských a využil také práce na sestavování hlavní knihy deskové, která byla generálním rejstříkem majetkoprávních zápisů po roce 1796. V rozsáhlém úvodu uvedl autor problémy s dokazováním šlechtictví. Neexistoval šlechtický nebo stavovský archiv, protože šlechta považovala v době stavovského státu desky

zemské za svůj archiv. Doklady ze soukromých šlechtických archivů nebyly hodnověrné, neboť jedině deskový zápis byl právoplatný. Do desek zemských mohl zapisovat jen člen vyšší nebo nižší šlechty, který se mohl před rokem 1627 prokázat svým šlechtictvím do třetího pokolení. V Čechách se až do vydání Obnoveného zřízení zemského nobilitační královský majestát zapisoval do desek zemských a slib věrnosti králi a zemi se stvrzoval pouze stiskem ruky před úředníky desek zemských. K intabulaci majestátu stanovila šlechtická obec své relátory. Povyšování do rytířského stavu stvrdili nejméně tři svědkové. U staré rodové šlechty, pro kterou neexistoval zápis nobilitační listiny, využíval Zeeh titulář české šlechty, zpracovaný podle nařízení dvorské kanceláře roku 1501. V letech 1541 až 1627 se opíral o zápisy majetkoprávní povahy, ve kterých byl šlechtic jmenován buď jako držitel statku, svědek nebo relátor. Nebral v úvahu rodokmeny, neboť podle jeho mínění nebyly vždy pravdivé. Po změně soudního procesu akcepcí římského práva v roce 1627 vydávala dvorská kancelář nobilitační diplomy a zaslala je prostřednictvím místodržitelství, později gubernia, Úřadu desek zemských k intabulaci. Tyto zápisy byly stěžejním dokladem v Zeehově práci. Situace se změnila, když po soudní reorganizaci roku 1783 se desky zemské staly jen pozemkovou knihou svobodného majetku a ten se dostával i do nešlechtických rukou. Zápis v Zeehově matrice se omezil na citaci nobilitačního diplomu.

Po roce 1794 měla kvaterny desek zemských, které obsahovaly intabulace nobilitací a erbovních listů, převzít šlechtická obec. Ačkoliv k tomu nikdy nedošlo, Zeeh toto rozhodnutí respektoval a v citacích deskových zápisů rozlišoval knihy instrumentní (*Instr., někde L., t.j. Landtafel*), které obsahovaly majetkoprávní vklady, a knihy určené stavům (*Stav. arch.*). Zeehův rukopis byl později svázan do 23 svazků. Písmena abecedy na štítku hnědé kožené vazby označují začáteční písmena jmen rodů, které jsou v knize uvedeny. V prvním svazku je zapsána dedikace stavům a stručná předmluva. Obsáhlý úvod, přehled názvů kvaternů desek zemských v češtině a němčině a jejich pozdější očíslování, i data zasedání zemských sněmů byly vevázány až na konec první knihy.

Zápisy o jednotlivých rodech nejsou jednotné. Je značný rozdíl mezi údaji z doby, kdy neexistoval zápis o nobilitaci, a z doby pobělohorské. Šlechtictví starých rodů dokládá Zeeh majetkoprávními zápisy v chronologickém sledu. Zápisy opisuje v plném znění v původním jazyku, jen výjimečně ve stručném regestu. U nové, pobělohorské šlechty cituje nobilitační diplomy, reversy k zemi a erbovní listy. Vždy uvádí přesnou signaturu intabulace. Jména rodů jsou řazena abecedně a základem jsou užívána příjmení (*Absolon z Ledské, Schon von Schöneck, Bukovanský z Bukovan*). U predikátu je odkaz na příjmení (*von Ustie oder Ausstie siehe Sezima*). Pod predikátem jsou rody, které příjmení neužívaly (*von Schellenberg, von Teschen*). Rozrosty rodů jsou odkázány (*Semilský v Neudorf. das nämliche Diplom wie bei Bukovský*). Česká jména někdy autor vysvětlil. Např. jméno rodu uvedeného pod Audrazský z Kestřan: "*Jako mnozí před shořením desk šlechtické i rytířské rody mají predikát podle sídla statku, také tento rod podle Audraz a Kestřan byl pojmenován a jméno si podržel*".

Důležité je, že Zeeh věnoval pozornost i různým hláskovým podobám, v kterých se jména vyskytovala. Menší hláskové odchylky uváděl jako alternativu v titulu rodu s označením "*oder, eigentlich*" (*Achlar von Aichelberg eigentlich Aichler, Tam oder Tem, Schak oder Žák, Schatny oder Schatne oder Ssatny, von Schellenberg oder Sselnberg oder Sselmberg, Schenberg oder auch Schemberg eigentlich Schönberg*). Zásadnější změny odkázal s označením "*siehe*" (*Tschemin siehe Czemin*). U jména z Újezda vyjmenoval různé modifikace: z *Újezda, Augezd von Kunitz, Augezdecký z Augezda, Aulitský oder Aulibický z Újezdce und Kunic, Boubínský z Újezda nebo z Kunic, Jeníšek, Baderský, Boubínský, Haša, Smolotelský aj.* Uvedl také české a německé podoby (*Táborský von Klokotsberg, z Klokotské Hory*) jmen starých rodů, které doložil českými vklady. Některá jména česky vysvětluje. Např. jméno rodu Údrckých: "*Audrtský z Údrče vlastně Údrč, také Útrický z Útríc nebo Údrický z Údríc, většinou ale Audercký také Audercký z Audrc, Audrž přichází. Protože Audrcký kdysi držel Auderz, německy Udrtsch, psali se potomci Audritzký z Audrč, ale v deskách zemských různé znění. Tento rod je jeden z nejstarších rodů, který existoval před shořením desk zemských. Před 1541 mnoho statků. Je už v tituláři roku 1534 jako rytířský rod*".

Někdy Zeeh o šlechtictví i o jméně pochyboval. Např. u rodu Schönwald von Schönwald oder Schönwold von Schonwold se v textu vyskytl pražský staroměstský měšťan Martin Schonwold anders Wolatý. Na okraji zápisu poznamenal "*Auf welchem Grunde aber derselbe mit der Benennung Wolatý vorkämmte, welches ein Spitzname zu sein scheint, hierüber kann die Landtafel keinen Aufschluss geben. Voraus abzunehmen ist, dass derselbe zum höheren Adel gehörte*".

Po stranách zápisů nebo na vlepených listech menšího formátu jsou doplněny údaje z počátku 19. století psané rukou Zeehovou nebo jiných úředníků desek zemských. Obsahují poznámky doplňující text, doplněny jsou nově nobilitované rody, ale také některé staré. Např. „*Teticky von Schonow, dieser Johann Teticky von Schonaw ist ebenfals m. der böhm. Titular von 1587 unter den Rittern und Wladiken zu finden*“. Dílo tak závažné hodnoty, které obsahuje seznam všech šlechtických rodů v Čechách, mělo pohnutý osud a jako mnoho prací, jejichž autor se nedožil vydání, upadlo v zapomenutí. Zemský výbor rukopis zařadil do své knihovny a roku 1863 ho předal Archivu země České, kde bylo zařazeno mezi fondy genealogické povahy. Bylo pak svázano, listy tužkou ostrávkovány a do každé knihy vloženo seznam rodů. Mylně se někdy tento seznam pokládá za pomůcku k deskám zemským. Obsahoval však jen odkazy na intabulace, které potvrzovaly šlechtický původ. Ze Zeehova díla čerpal Josef Hasner, který sestavil stručný seznam šlechty s odkazy na intabulované nobilitační diplomy, erbovní listy a taxy za udělení šlechtictví. Šlechtická matrika v rozsahu Zeehova díla však nikdy uveřejněna nebyla.

Acta onomastica jsou jediným časopisem v ČR, kde publikují domácí a zahraniční onomastikové i pracovníci neязыkovědných vědních oborů (historie, geografie, archeologie, etnografie).

